

Aleksandra Bartmańska

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Jaworznie

Kodeks etyki egzaminatora

Uczciwość, etyka zawodowa, korupcja, przekupstwo, oszustwo to słowa obecnie odmieniane przez wszystkie przypadki. Te słowa pojawiają się często także w obszarze edukacji. Tradycyjnie przed egzaminami prasa publikuje „zabawne” artykuły na temat ściągania i doświadczeń znanych Polaków – naszych ministrów, dziennikarzy i naukowców. Uczniowie rozpoczynają przygotowania „tajnej broni” w postaci ściąg, a rodzice szyją dla swoich pociech specjalne ubrania wyposażone w dodatkowe ukryte kieszenie. Po egzaminach przeprowadzanych w szkołach uczniowie wypytywani przez dziennikarzy często wypowiadają się na temat atmosfery i zachowania nauczycieli w czasie egzaminu, nie kryjąc faktu „wsparcia” z ich strony i przymykania przez nich oczu na powszechne ściąganie. Tak więc to, co w czasie poprzedniej konferencji (VIII Konferencji Diagnostyki Edukacyjnej w Katowicach) określono prowokacyjnym mianem „oszustwa egzaminacyjnego”, jest zjawiskiem powszechnie występującym w rzeczywistości szkolnej, a co za tym idzie, również i egzaminacyjnej. Nie jest jednak prawdą, że wszyscy o tym wiedzą, ale nikt nie przeciwdziała temu zjawisku.

26 czerwca 2002 r. z inicjatywy Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu odbyła się konferencja na temat egzaminów pod hasłem „Egzaminy testem uczciwości”. Oto cytaty zakończenia sprawozdania z tej konferencji:

Kończąc konferencję, Minister Krystyna Łybacka zadeklarowała bezpardonową walkę ze ściąganiem. Wszyscy biorący udział w spotkaniu wyrazili gotowość do dalszych prac nad problemem oraz stwierdzili, że należy przełamać mentalność i świadomość społeczeństwa, że ściąganie jest rzeczą normalną.

Niniejszy kodeks etyki egzaminatora jest próbą przełamania złych obyczajów panujących wokół egzaminów oraz próbą wprowadzenia zdrowej atmosfery wśród egzaminatorów i egzaminowanych, a co za tym idzie – podniesienia społecznego

zaufania do zreformowanego systemu edukacji oraz poprawienia wizerunku Polski w świecie.

Przygotowanie kodeksu egzaminatora

Wprowadzenie egzaminów zewnętrznych jest w polskiej tradycji edukacyjnej nieślychaniem istotnym elementem, kształtującym wiele składników naszego systemu edukacyjnego. Był on wypracowany na podstawie wzorów brytyjskich i holenderskich w trakcie programu SMART (w latach 1997–1999) finansowanego przez Unię Europejską. Nic więc dziwnego, że poszukując wzorca, na którym można by oprzeć koncepcję kodeksu etycznego, w sposób naturalny zainteresowanie autorki skoncentrowało się na tych systemach egzaminacyjnych. Przygotowanie kodeksu egzaminatora obejmowało następujące działania:

- zebranie odpowiednich materiałów dotyczących pracy egzaminatorów w różnych komisjach egzaminacyjnych w Wielkiej Brytanii i Irlandii;
- przestudiowanie tej dokumentacji pod kątem obowiązków zawodowych, jak i zagadnień moralnych;
- wyciągnięcie wniosków odnoszących się do zobowiązań podejmowanych w pracy egzaminatora w Wielkiej Brytanii i Irlandii;
- przygotowanie ankiety dla polskich nauczycieli i podsumowanie wyników;
- wyciągnięcie wniosków odnoszących się do polskich egzaminatorów;
- przygotowanie wstępnej wersji kodeksu etyki polskiego egzaminatora;
- konsultowanie przygotowanej wersji i wprowadzenie ewentualnych zmian;
- przedstawienie gotowej wersji na forum ogólnopolskim i zaproponowanie uwzględnienia przygotowanego kodeksu w materiałach szkoleniowych egzaminatorów.

Materiały pomocnicze

Korzystając z każdej nadarzającej się okazji uczestniczenia w spotkaniach z nauczycielami, przedstawicielami władz oświatowych, z pracownikami komisji egzaminacyjnych różnych krajów oraz wykorzystując źródła publikowane w Internecie, zgromadzono następujące materiały:

- materiały dla nauczycieli opublikowane przez Scottish Examinations Board (Szkocka Komisja Egzaminacyjna) (1995);
- procedury egzaminacyjne dla egzaminów typu GCE A & AS opublikowane przez Curriculum and Assessment Authority for Wales (Walijska Organizacja ds. Programów Nauczania i Oceniania) (1997);
- materiały opublikowane przez The Associated Examining Board (Zjednoczona Komisja Egzaminacyjna) (1997);
- procedury egzaminacyjne dla egzaminów typu GCSE, GCSE dla przedmiotów zawodowych, GCE, VCE oraz GNVQ w roku 2002/2003 opublikowane przez

- Curriculum and Assessment Authority for Wales (Walijaska Organizacja ds. Programów Nauczania i Oceniania);
- instrukcja dla egzaminatorów opublikowana przez Department of Education and Science, Examination Branch (Departament Edukacji i Nauk Ścisłych, Dział Egzaminów), Irlandia (2002);
 - wskazówki komisji egzaminacyjnej OCR (Oxford Cambridge and RSA Examinations) dotyczące postępowania w przypadku niewłaściwego zachowania zdających, nauczycieli bądź administratorów zewnętrznych egzaminów (2002);
 - informacja dla osób ubiegających się o stanowisko egzaminatora, egzaminatora doradcy lub egzaminatora moderatora komisji egzaminacyjnej AQA (Assessment and Qualifications Alliance – Połączone Komisje ds. Oceniania i Kwalifikacji) (2003).

Wnioski dotyczące egzaminatorów w Wielkiej Brytanii i Irlandii

Na podstawie zgromadzonych materiałów przygotowano uogólnioną listę wymagań stawianych egzaminatorom w komisjach egzaminacyjnych w Wielkiej Brytanii i Irlandii:

- Egzaminator powinien posiadać stosowne kwalifikacje zawodowe i merytoryczne w obrębie nauczanego przedmiotu(-ów), jak również odpowiednie (nieodległe w czasie) doświadczenie w nauczaniu.
- Egzaminator musi się zapoznać z instrukcjami, zanim podpisze umowę na poprawianie arkuszy egzaminacyjnych. Instrukcje są zawarte w szczegółowo opracowanej broszurze (36 stron A4), która opisuje cały proces oceniania arkuszy.
- Egzaminator traktuje swoją pracę i wszystkie informacje dotyczące danej sesji egzaminacyjnej, arkuszy egzaminacyjnych i zdających jako tajne/poufne.
- Egzaminator jest zobowiązany brać udział we wszystkich spotkaniach organizowanych przez komisje egzaminacyjne.
- Poprawa prac odbywa się ze ścisłym zachowaniem instrukcji i procedur przygotowanych przez komisję egzaminacyjną.
- Egzaminator poprawia około 300 prac, prace poprawia w domu, a jego praca zamyka się w cyklu około 26 dni.
- Egzaminator otrzymuje bardzo szczegółową instrukcję poprawiania, w której komisja egzaminacyjna promuje pozytywne nastawienie w stosunku do poprawianych prac, elastyczny sposób myślenia i podejmowanie próby zrozumienia sposobu myślenia osoby zdającej egzamin.
- Od egzaminatora oczekuje się opracowania sprawozdania z pracy, w którym zamieszcza informację na temat bardzo dobrych odpowiedzi, bardzo słabych oraz typowych błędów popełnionych przez zdających.

- Egzaminator współpracuje ściśle z całą strukturą egzaminatorów (starszy egzaminator, egzaminator doradca/konsultant, główny egzaminator itp.). Dzięki temu system zapewnia dokładność poprawiania i umożliwia uniformizację stosowania kryteriów oceniania.
- Wszyscy uczestnicy systemu egzaminacyjnego otrzymują podobnego typu broszury dotyczące ich obszaru pracy.
- W systemie przewidziano wysokie kary finansowe stosowane wobec egzaminatorów, którzy nie przestrzegają procedur egzaminacyjnych.
- Procedury organizacyjne są bardzo szczegółowe, a praca egzaminatora dokumentowana, co uniemożliwia nieuczciwą ingerencję w ocenianie pracy ucznia.
- Na wszystkich szczeblach kształcenia w statutach szkół różnego typu władze szkoły umieszczają rozdział poświęcony promowaniu uczciwości i sposobom karania dzieci (starszych uczniów i studentów), którzy zostali złapani na ściąganiu, nieuczciwym korzystaniu z cudzej pracy bądź niepodawaniu źródła informacji, z której korzystali w swojej pracy.
- Nie istnieje odrębny kodeks etyki egzaminatora.

Ankieta

Kierując się powyższymi wnioskami/ustaleniami przygotowano dla polskich nauczycieli poniższą ankietę:

KODEKS ETYCZNO-ZAWODOWY EGZAMINATORA

Niniejsza ankieta ma na celu zebranie opinii na temat kodeksu egzaminatora. Prosimy o jej wypełnienie przez udzielenie krótkiej odpowiedzi. Serdecznie dziękujemy za współpracę.

1. Czy istnieje potrzeba opracowania takiego kodeksu? Prosimy o uzasadnienie odpowiedzi.
.....
2. Co powinien zawierać kodeks etyczno-zawodowy egzaminatora?
.....
3. Jakie zachowania egzaminatora uważasz za nieetyczne?
.....
4. Jakie cechy powinny charakteryzować egzaminatora:
 - cechy osobowości
.....
 - cechy dotyczące życia zawodowego
.....
5. Jakie są obowiązki egzaminatora:
 - wobec ocenianego ucznia
.....
 - wobec okręgowej komisji egzaminacyjnej
.....
 - wobec innych egzaminatorów
.....

INFORMACJE OSOBOWE (zaznacz (x) swoje odpowiedzi we właściwym miejscu):

1. Wykształcenie: (ukończona szkoła)
Wyższe (kierunkowe) Wyższe (inny kierunek)
2. Staż pracy w szkole:
0-5 6-10 11-15
16-20 21-25
3. Typ szkoły, w której uczę:
Szkoła zawodowa Technikum LO
Inna (jaka?)
4. Płeć:
K M
5. Jestem przeszkolonym egzaminatorem:
Tak Nie
6. W roku szkolnym 2001/2002 brałam/brałem udział w egzaminie:
- Wewnętrznym
Tak Nie
- Zewnętrznym
Tak Nie
7. UWAGI na temat zachowania egzaminatorów w czasie egzaminu:
.....

Dziękujemy za wypełnienie ankiety!

Wyniki ankiety

Ankiety wypełniły 62 osoby (na 100, które otrzymały formularze), które w przeważającej części (93%) były przeszkolonymi egzaminatorami. W większości (około 60%) byli to nauczyciele o długim (powyżej 20 lat) lub średnim stażu pracy w szkole (powyżej 10 lat). 93% badanej grupy to nauczyciele mający wyższe wykształcenie. Większość (76%) uczyła w szkole średniej, 66% uczestniczyło w zewnętrznych bądź wewnętrznych (ponad 30%) egzaminach maturalnych nowego typu.

Pierwsza część ankiety dotyczyła potrzeby stworzenia kodeksu etyki egzaminatora i zapisów, jakie powinny się w nim znaleźć. 84% respondentów wyraziło zainteresowanie stworzeniem takiego dokumentu, podając wiele ciekawych i istotnych powodów. Na przykład:

Jeżeli nie rozmawia się o tym i nie jest to wyrażone w konkretny sposób, to znaczy, że nie obowiązuje; powinien być jakiś zapisany dokument odnośnie tego, jak się zachowywać w konkretnych sytuacjach; aby podkreślić etyczne zachowanie egzaminatora; aby rodzice i uczniowie wiedzieli, że egzaminatorzy są obiektywni, kompetentni i uczciwi; egzaminator musi rozumieć, jaka na nim spoczywa odpowiedzialność; z powodu nieuczciwości uczniów i nauczycieli, którzy na to pozwalają; jako ostrzeżenie przeciwko pokusie.

Kolejne pytanie dotyczyło treści kodeksu. Według respondentów powinien zawierać:

zasady określające, co wolno, a co nie wolno egzaminatorowi; jakie powinno być podejście egzaminatora; profesjonalizm egzaminatora, właściwe zachowanie egzaminatora, dyscyplina, cechy egzaminatora, praca, jakie ma egzaminator.

Jeden z respondentów zasugerował nawet, jakie punkty powinien taki kodeks zawierać (1. preambułę o systemie wartości, 2. co egzaminator może robić, a czego mu nie wolno, 3. co robić w sytuacjach problemowych).

Jeżeli chodzi o zachowania nieetyczne wymieniane przez nauczycieli w ankiecie, można by sporządzić długą listę. Co ciekawe, nawet ci nauczyciele, którzy nie widzieli konieczności stworzenia kodeksu etyki, ponieważ „nauczyciele wiedzą, co jest, a co nie jest etyczne”, podawali ciekawe przykłady nieetycznych zachowań, na przykład:

wypytywanie innych egzaminatorów o prace znajomych uczniów, ujawnianie wyników, odkodowywanie prac, wywieranie nacisku na innych egzaminatorów.

Inne wymieniane przykłady zachowań nieetycznych:

korupcja, oszukiwanie (zarówno jako osoby nadzorujące egzamin, jak i jako egzaminatorzy), nierzetelne (byle jakie) poprawianie prac uczniowskich, stronniczość w ocenianiu (zwłaszcza w ocenianiu wypowiedzi ustnych) itp.

Druga część ankiety była poświęcona cechom (osobowości, jak również cechom zawodowym), jakimi powinien charakteryzować się egzaminator. Respondenci wymieniali takie cechy, jak: profesjonalizm, obiektywność, rzetelność, doświadczenie, dokładność, uprzejmość czy też cierpliwość.

Zadano również pytanie o powinności egzaminatora względem innych uczestników egzaminu. Jeżeli chodzi o uczniów, najważniejszym obowiązkiem egzaminatora jest obiektywne i rzetelne ocenianie. W wypadku komisji egzaminacyjnej powinnością egzaminatora jest rzetelne i terminowe wywiązywanie się z obowiązków zawodowych. Współpraca, wzajemna pomoc i wymiana doświadczeń były najistotniejsze w relacjach z innymi egzaminatorami.

Przygotowanie wstępnej wersji kodeksu oraz konsultacje

Przeprowadzona ankieta stała się punktem wyjścia do napisania kodeksu etyki egzaminatora. Przygotowaną, wstępną wersję kodeksu konsultowano wśród nauczycieli, egzaminatorów i przedstawicieli różnych komisji egzaminacyjnych, którzy komentowali przygotowaną wersję i sugerowali zmiany. Przykładem może być opinia pracownika CITO z Holandii:

Przeczytałem przygotowany przez Ciebie kodeks dla egzaminatora. Myślę, że jest to dobra inicjatywa, aby uświadomić egzaminatorom odpowiedzialność odnoszącą się do ich pracy przy egzaminach. Sugerowałbym napisanie preambuły zawierającej ogólne tło dotyczące uczciwości egzaminowania¹.

Zebrane uwagi i komentarze uwzględniono w przygotowanej wersji końcowej, którą przedstawiono poniżej.

KODEKS ETYKI EGZAMINATORA

Preambuła

System egzaminów zewnętrznych, wprowadzany w Polsce od 1999 roku, wywiera przemożny wpływ nie tylko na uczniów, ale również i nauczycieli, administratorów szkoły oraz na tych, którzy decydują o polityce edukacyjnej. Uczeń wraz z egzaminatorem znajdują się w centrum tego systemu. Rolą egzaminatora jako siły wykonawczej systemu jest więc ogromnie ważna.

Zadaniem egzaminatora jest ocena wiadomości i umiejętności ucznia. Podjęta decyzja o wyniku zdającego wpływa na jego rozwój osobisty, w tym także na dalsze kształcenie i przyszłą karierę zawodową. Dlatego też oczekiwania społeczne wobec egzaminatora są niesłychanie wysokie. Powinien być doświadczonym nauczycielem, który jest profesjonalny, obiektywny, odpowiedzialny, neutralny, dyskretny, cierpliwy, pełen szacunku wobec egzaminowanych, uprzejmy, opanowany i sumienny.

Poniższy kodeks etyczny egzaminatora stara się na owe oczekiwania odpowiedzieć.

Zasady ogólne

1. Egzaminator powinien wykonywać swoje obowiązki, przestrzegając zasady szacunku dla prawdy.
2. Egzaminator systematycznie rozwija swoje umiejętności zawodowe.
3. Egzaminator ocenia zdających uczciwie i z zaangażowaniem.
4. Powinnością egzaminatora jest stosowanie przyjętych kryteriów oceny w sposób obiektywny.
5. Egzaminator nie ocenia poglądów zdającego.
6. Egzaminator zobowiązany jest do zachowania w tajemnicy wszystkich spraw związanych z sesją egzaminacyjną.
7. Egzaminator zawsze stara się o osiągnięcie jak najwyższych standardów merytorycznych i organizacyjnych pracy.
8. Egzaminator nigdy nie wykorzystuje swojej funkcji dla osiągnięcia nielegalnych korzyści materialnych.

¹ "I read your code of ethics for the examiner. I think it's a good initiative to make examiners aware of their responsibilities regarding their job in examinations. I would suggest to write a preamble with the general backgrounds of fairness of examinations". Po zakończeniu prac nad kodeksem przekazano uwagę: "I think it's clear and complete".

Zasady szczegółowe

Powinności egzaminatora wynikające z obowiązków zawodowych:

1. Egzaminator powinien nieustannie zabiegać o pogłębianie swoich umiejętności zawodowych poprzez udział w szkoleniach i konferencjach przedmiotowych.
2. Egzaminator nie przekracza swoich kompetencji zawodowych.
3. Egzaminator szanuje kompetencje zawodowe innych.
4. Egzaminator nie akceptuje warunków pracy, które utrudniają lub uniemożliwiają rzetelne wykonanie obowiązków.

Powinności względem organizatora egzaminu:

1. Egzaminator współpracuje w pełnym zakresie z organizatorem egzaminu.
2. Egzaminator bezwzględnie przestrzega zasad określonych w procedurach egzaminacyjnych.
3. Egzaminator uczestniczy we wszystkich spotkaniach egzaminatorów w danej sesji.
4. Egzaminator uczciwie informuje o wszystkich nieprawidłowościach zaistniałych w czasie egzaminu oraz w trakcie oceniania.
5. Egzaminator kieruje się zasadą lojalności wobec organizatora egzaminu.

Powinności względem innych egzaminatorów:

1. Współpraca między egzaminatorami odbywa się na zasadach koleżeńskich z pełnym poszanowaniem opinii innych egzaminatorów.
2. Egzaminator otwarcie dzieli się swoimi wątpliwościami dotyczącymi prac egzaminacyjnych.
3. Egzaminator konsultuje prace kontrowersyjne z innymi egzaminatorami lub swoim przełożonym (organizatorem egzaminu).
4. Egzaminator dzieli się swoimi doświadczeniami zawodowymi.

Naganne zachowania egzaminatora:

- faworyzowanie niektórych zdających (stronniczość)
- przekupstwo
- nierzetelna ocena
- tolerowanie nagannych zachowań ze strony osób zdających egzamin, nadzorujących lub innych egzaminatorów
- podpowiadanie zdającym
- przeszkadzanie zdającym
- zaniedbywanie swoich obowiązków
- brak opanowania.

Zakończenie

Przystąpienie do struktur Unii Europejskiej stawia przed nami konieczność dostosowania się do standardów europejskich. W zakresie edukacyjnym reforma oświaty wprowadziła już elementy zgodne z tymi standardami, takie jak przede wszystkim

egzaminę zewnętrzne. Pragnęłabym, żeby niniejszy kodeks etyczny egzaminatora jako materiał szkoleniowy (włączony w szkolenia różnego typu) stał się przyczynkiem do podjęcia ze strony komisji egzaminacyjnych, egzaminatorów, nauczycieli, jak również i uczniów, długofalowego wysiłku, który zmieni negatywny wizerunek Polaka. Może dzięki temu funkcja egzaminatora – profesjonalisty i człowieka odpowiadającego wysokim standardom moralnym – zostanie tym łatwiej przyjęta i zaakceptowana.

Bibliografia

- AQA (2003), *Information for applicants (examiners, moderators, advisers)*, www.aqa.org.uk
- Association for Computing Machinery (1992), *ACM Code of Ethics and Professional Conduct*, <http://www.acm.org/constitution/code.html>
- The Associated Examining Board (1997), materiały zaczerpnięte z programu SMART.
- CKE (2000), *Materiały szkoleniowe dla kandydatów na egzaminatorów*, CKE, Warszawa.
- Curriculum and Assessment Authority for Wales (1997), *GCE A & AS Code of Practice*. Department of Education and Science, Examination Branch (2002), *Instructions to examiners*, Examination Branch, Athlone.
- Dyzewski A. (2000), *Kodeksy etyczne w informatyce – komentarz*, <http://www.mastertext.com.pl/dis/rozm/kodeks1.html>
- OCR (2002), *Guidelines for dealing with instances of academic misconduct, malpractice and maladministration in OCR externally examined qualifications*, <http://www.ocr.org.uk/comeo/regguide/mar2001.pdf>
- MacDonald Ch. (2002), *Guidance for Writing a Code of Ethics*, <http://www.ethicsweb.ca/codes/coe3.htm>
- National Association of Educational Buyers, Inc. (2002), <http://www.naeb.org/code.htm>
- NCME Ad Hoc Committee on the Development of a Code of Ethics (1995), *Code of professional responsibility in educational measurement*, http://www.natd.org/Code_of_Professional_Responsibilities.html
- Qualifications – Curriculum and Assessment Authority for Wales* (2002), *GCSE, GCSE in vocational subjects, GCE, VCE and GNVQ code of practice 2002/3*, QCAA, London.
- Scottish Examinations Board (1995), *Information for Teachers*, materiały zaczerpnięte z programu SMART.
- www.cbos.com.pl/English/Bulletin/1997/06.1997.pdf
- Zasady etyki nauczycielskiej* (2002), <http://serw.ko.rzeszow.pl/teksty/wychowanie/kodeks.html>
- Żygulski K. (1975), *Wartości i wzory kultury*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa.